

قرآن شایسته‌ترین مونس انسان

عبدالکریم پاک‌نیا تبریزی

اهمیت انس با قرآن

امروزه انسان در معرض آماج حملات روحی و روانی قرار دارد و نگرانی‌های فراوانی او را احاطه کرده، وحشت‌تنهایی در همه حال انسان را تنها نمی‌گذارد. او به شدت نیازمند انیس و مونس است که در کنار او آرامش یابد. نگرانی شدید او از تنهایی و بی‌کسی، در همه حوادث دوران زندگی، روح و روان او را می‌آزارد. قرآن کریم مونس است که در شرایط عادی و نیز در بحران‌ها و سختی‌های زندگی می‌تواند بهترین هم‌دم انسان باشد؛ امام سجّاد علیه السلام می‌فرماید:

لَوْ مَاتَ مَنْ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَمَا اسْتَوْحَشْتُ بَعْدَ أَنْ يَكُونَ الْقُرْآنُ
مَعِيَ؛^۱

وقتی قرآن با من باشد، اگر همه مردم که ما بین مشرق و مغرب هستند بمیرند و هیچ موجودی بر روی زمین زنده نماند و من تنها باشم، هرگز از تنهایی وحشت نمی‌کنم.

رسول خدا صلی الله علیه و آله درمان همه مشکلات را در قرآن می‌داند و فرماید:

إذا التبست عليكم الأمور كقطع الليل المظلم فعليكم بالقرآن فإنه شافع
مشفع و شاهد مصدق، من جعله أمامه قاده إلى الجنة، و من جعله خلفه
ساقه إلى النار، و هو أوضح دليل إلى خير سبيل؛^۲

۱. کلینی، کافی، ج ۲، کتاب فضل القرآن، ص ۶۰۲.

۲. حلی، عده الداعی، ص ۲۸۶.

هر گاه کارها چون شب ظلمانی برایتان مشتبه و تاریک گردید به قرآن پناه ببرید؛ چون او شفیع است که شفاعتش پذیرفته و شهادی است که تصدیق شده است. هرکس او را رهبر خویش گرداند، وی را به بهشت رهنمون می‌سازد و هرکس بدان پشت پا زند، به جهنم سوقش می‌دهد. قرآن روشن‌ترین راهنما به سوی بهترین راه‌هاست.

آری، قرآن بهترین مونس انسان در تنهایی‌ها و نگرانی‌های زندگی است که جلوه‌ای از علم و حکمت پروردگار و نشانگر عظمت خداوند متعال است. انس با قرآن، همراه شدن با گنجینه بی‌پایان و در اختیار داشتن برنامه جامع و کامل یک زندگی سعادت‌مندانه است که همه در پی آنند، ولی نمی‌دانند که در کنارشان قرار دارد و به قول معروف:

یار در خانه ما گرد جهان می‌گردیم آب در کوزه ما تشنه لبان می‌گردیم
قرآن برنامه زندگی انسان مسلمان و معارف آن، دوی دردهای مادی و معنوی همه انسان‌هاست. اساساً قرآن عهدنامه‌ای میان خداوند و مردم است. امام صادق علیه السلام با اشاره به این عهدنامه گرانبها، به مسلمانان سفارش می‌کند که هرچه می‌توانند با این منبع وحی مانوس شوند و دست کم هر روز پنجاه آیه از این کتاب را تلاوت کنند:

الْقُرْآنُ عَهْدُ اللَّهِ إِلَيَّ خَلَقَهُ فَيَنْبَغِي لِلْمُسْلِمِ أَنْ يَنْظُرَ فِي عَهْدِهِ وَأَنْ يَقْرَأَ فِي كُلِّ يَوْمٍ خَمْسِينَ آيَةً؛^۱

قرآن عهدنامه خداوند متعال به انسان‌هاست؛ برای یک مسلمان شایسته است که به این عهدنامه بنگرد و در هر روز پنجاه آیه از آن را تلاوت کند. چنانچه ما مسلمانان با قرآن مانوس نشویم و به آن عمل نماییم، مورد شکایت و عتاب رسول خدا صلی الله علیه و آله قرار خواهیم گرفت که فرمود:

يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا؛^۲
پروردگارا! قوم من قرآن را رها کردند.

آداب انس با قرآن

۱. رعایت حق تلاوت

یکی از مهم‌ترین شیوه‌های انس با قرآن رعایت حق تلاوت است که در قرآن فرموده:

۱. کلینی، کافی، ج ۲، ص ۶۰۹.

۲. فرقان، ۳۰.

فضائل اخلاقی: قرآن شایسته ترین مونس انسان / ۱۹۳

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ أُوْلَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ وَمَنْ يَكْفُرْ بِهِ
فَأُولَئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ؛^۱

کسانی که کتاب آسمانی به آنها داده‌ایم آن را چنان‌که شایسته آن است می‌خوانند، آنها به پیامبر اسلام ایمان می‌آورند و کسانی که به او کافر شوند، زیان‌کارند.

۲. رعایت حرمت قرآن

پیامبر ﷺ فرمود:

يا حملة القرآن! تحببوا إلى الله بتوقير كتابه، يزدكم حبا و يحببكم إلى
خلقه؛^۲

ای حاملان قرآن! با نگاه‌داشتن حرمت قرآن، خود را محبوب خدا سازید، که در این صورت، بیشتر شما را دوست خواهد داشت و محبوب مردمانتان خواهد ساخت.

پیامبر ﷺ فرمود: «قرآن از همه چیز، جز خدا، برتر است؛ پس هر که قرآن را پاس دارد خدا را پاس داشته است، و هر که قرآن را پاس ندارد، احترام خدا را سبک شمرده است».^۳

نمونه‌ای از تکریم ظاهر قرآن را می‌خوانیم: امام خمینی به‌طور معمول در حسینیه جماران روی صندلی می‌نشست، ولی یک روز وقتی وارد حسینیه شد، با این‌که صندلی در جای خود بود، روی زمین نشست؛ زیرا آن روز نفرات ممتاز مسابقات قرآن آمده بودند و قرار بود در آن جلسه چند آیه از قرآن تلاوت شود.^۴ روزی دیگر امام خمینی طبق معمول روی صندلی نشست، که قرآنی آوردند و روی زمین گذاردند، امام وقتی متوجه شد، بی‌درنگ آن را برداشت، روی میزی که در کنارش بود، گذاشت و فرمود: «قرآن را روی زمین نگذارید».^۵

۱. بقره، ۱۲۱.

۲. طیب، اُطیب البیان، ج ۱، ص ۳۹.

۳. «القرآن أفضل من كل شيء دون الله عز وجل - فمن قرء القرآن فقد قرء الله و من لم يوقر القرآن فقد استخف بحرمه الله» (جامع الأخبار، ص ۴۰)

۴. در سایه آفتاب، ص ۱۱۴.

۵. همان، ص ۱۱۵.

۳. رعایت ترتیل

خداوند در قرآن فرموده است: «وَرَتَّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلاً»^۱؛ و قرآن را با دقت و تأمل بخوان! ترتیل در قرآن، خارج کردن کلمه از دهان با سهولت و به شیوه درست است، که از آداب قرائت است.

۴. با صوت زیبا خواندن

پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: «لِكُلِّ شَيْءٍ حَلِيَّةٌ وَحَلِيَّةُ الْقُرْآنِ الصَّوْتُ الْحَسَنُ»^۲؛ هرچیزی زینت و آرایشی دارد و زینت قرآن هم با صوت زیبا خواندن است.

اهل بیت عَلَيْهِمُ السَّلَام خود نیز چنین بودند و قرآن را با صوت زیبا می‌خواندند. نوفلی گوید: در نزد حضرت امام هادی عَلَيْهِ السَّلَام از صدا و آهنگ خوش گفت‌وگو کردم، فرمود: امام سجّاد عَلَيْهِ السَّلَام قرآن تلاوت می‌کرد و گاهی مردم از صدای زیبای او بی‌هوش می‌شدند، و اگر امام اندکی از صدای زیبای خود را ظاهر کند مردم طاقت شنیدن آن صوت زیبا را ندارند. گفتیم: آیا پیامبر صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ با مردم نماز نمی‌خواند و صدای خود را به تلاوت قرآن بلند نمی‌ساخت [پس چرا مردم بی‌هوش نمی‌شدند]؟ فرمود: رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به اندازه طاقت مردمی که پشت سر او بودند صدای خود را آشکار می‌ساخت.^۳

۵. مداومت بر انسی

حضرت صادق عَلَيْهِ السَّلَام فرمود: «فردی سوره‌ای از قرآن را فراموش می‌کند، روز قیامت همان سوره در درجه‌ای از درجات بر او مشرف می‌شود و می‌گوید: السّلام علیک. او در پاسخ می‌گوید: و علیک السّلام، تو کیستی؟ می‌گوید: فلان سوره‌ای هستم که مرا وا گذاشتی و ترکم نمودی، اگر نگاهم می‌داشتی تو را به این درجه می‌رساندم».

آن‌گاه امام صادق عَلَيْهِ السَّلَام فرمود: «بر شما باد به قرآن تا آن را فرا گیرید که بعضی از مردم آن را می‌آموزند تا گفته شود: فلانی قاری است. و برخی آن را می‌آموزند و هدفشان تنها صداست که

۱. مزمل، ۴.

۲. کلینی، کافی، ج ۲، باب ترتیل القرآن بالصوت الحسن، ص ۶۱۵.

۳. طباطبائی، سنن النبی صلی الله علیه و آله، ترجمه محمد هادی فقهی، ج ۱، ص ۱۰.

فضائل اخلاقی: قرآن شایسته‌ترین مونس انسان / ۱۹۵

گفته شود: فلانی خوش صوت است، در اینها خیری نیست؛ اما برخی هم قرآن را می‌آموزند و شبانه روز بر این کار مداومت دارند و برایشان فرقی نمی‌کند که کسی این را بداند یا نداند.^۱

حضرت رضا علیه السلام فرمود:

أَمْرَ النَّاسِ بِالْقِرَاءَةِ فِي الصَّلَاةِ لَيْلًا يَكُونُ الْقُرْآنُ مَهْجُورًا مُضِيعًا وَ لَيْكُنْ
مَحْفُوظًا مَدْرُوسًا فَلَا يَضْمَحِلُّ وَ لَا يَجْهَلُ؛^۲

مردمان از آن جهت به قرائت قرآن در نماز مأمور شده‌اند که مبدا قرآن متروک و به دست فراموشی سپرده شود و در نتیجه ضایع گردد، لکن (چون واجب شده که در نمازها آن را بخوانند) حفظ گردیده و مورد آموزش و آموختن قرار گرفته و در این صورت از فراموشی و نابودی مصون مانده است.

امام علیه السلام در ادامه فرمود: «اگر سؤال شود که چرا خداوند دستور داده تا در همه نمازها سوره حمد خوانده شود، در پاسخ می‌گوییم: برای این که قرآن متروک نشود و همواره نمازگزاران با قرآن ارتباط داشته باشند و آن را از یاد نبرند و انتخاب سوره حمد از این جهت است که همه معارف و مفاهیم قرآن در آن جمع است».^۳

مهم‌ترین شرط انس با قرآن

گاهی ممکن است به ذهن انسان این سوال پیش بیاید که چگونه برخی انسان‌ها که انس با قرآن دارند، از آن بهره نمی‌برند و در عمل انس با قرآن را نشان نمی‌دهند؟ امام محمدباقر علیه السلام در پاسخ این پرسش انس‌گیرندگان با قرآن را سه گروه معرفی می‌فرماید که دو گروه اول هرگز از انس با قرآن بهره‌مند نمی‌شوند مگر بهره‌اندک مادی، ولی گروه سوم بهره واقعی و معنوی را از قرآن خواهند برد.

آن حضرت می‌فرماید:

قُرَاءُ الْقُرْآنِ ثَلَاثَةٌ؛ رَجُلٌ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَاتَّخَذَهُ بَضَاعَةً، وَ اسْتَجَرَ بِهِ الْمُلُوكَ وَ
اسْتَطَالَ عَلَى النَّاسِ، وَ رَجُلٌ قَرَأَ الْقُرْآنَ فَحَفِظَ حُرُوفَهُ وَ ضَيَّعَ حُدُودَهُ، وَ رَجُلٌ
قَرَأَ الْقُرْآنَ فَوَضَعَ دَوَاءَ الْقُرْآنِ عَلَى دَائِهِ قَلْبُهُ فَأَسْهَرَ بِهِ لَيْلَهُ وَ أَظْمَأَ بِهِ نَهَارَهُ وَ

۱. حلی، عده الداعی، ص ۲۹۱.

۲. صدوق، من لا یحضره الفقیه، ترجمه غفاری، ج ۱، ص ۴۸۱.

۳. همو، علل الشرائع، ج ۱، ص ۲۴۷.

قَامَ بِهِ فِي مَسَاجِدِهِ وَ تَجَافَىٰ بِهِ عَن فِرَاشِهِ فَبَاوَلَتْكَ يَدْفَعُ اللَّهُ الْبَلَاءَ وَ يَزِيلُ الْأَعْدَاءَ وَ بَاوَلَتْكَ يَنْزِلُ اللَّهُ الْغَيْثَ مِنَ السَّمَاءِ وَ بَاوَلَتْكَ يَدِيلُ اللَّهُ مِنَ الْأَعْدَاءِ وَ اللَّهُ لَهُوْلَاءِ فِي قُرْآنِ الْقُرْآنِ أَعَزُّ مِنَ الْكِبْرِيتِ الْأَحْمَرِ؛^۱

قاریان قرآن سه دسته‌اند؛ ۱. شخصی که تلاوت و انس با قرآن را ابزاری برای کسب سرمایه مادی و یا کسب موقعیت در نزد حاکمان و یا مایه فخر و مباحثات در میان مردم قرار دهد. ۲. شخصی که با تلاوت و انس با قرآن، آداب ظاهری را رعایت کرده، ولی حدود و شرایط و دستورهای واقعی آن را اهمیت نداده و ضایع می‌کند (انس صوری با قرآن دارد). ۳. کسی که قرآن را بخواند و دوی آن را بر دردهای دل و دین خود قرار دهد. او با قرآن شب زنده‌داری می‌کند، عطش معرفت و معنوی‌اش را با قرآن فرو می‌نشانند. در مساجد با قرآن قیام می‌کند، برای قرآن از بسترش جدا می‌شود. پس دفع بلا، نابودی دشمنان، نزول باران رحمت از آسمان و پیروزی بر مخالفان همه را خداوند به خاطر عظمت و جایگاه رفیع این گروه سوم انجام می‌دهد.

امام باقر علیه السلام در پایان با نهایت تأسف فرمود: «به خدا سوگند، قاریان از نوع سوم خیلی کم‌یاب است، کم‌یاب‌تر از کبریت احمر».^۲

حافظا می‌خور و رندی کن و خوش باش ولی دام تزویر مکن چون دگران «قرآن» را پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله برخی از تلاوت‌کنندگان قرآن را به شدت نکوهش می‌کند و می‌فرماید:

رُبَّ تَالِ الْقُرْآنِ وَ الْقُرْآنِ يَلْعَنُهُ؛^۳

بسا قاریان قرآن که قرآن آنان را لعن می‌کند.

همان‌طوری که برخی افراد با پیامبر صلی الله علیه و آله بودند، ولی از محضر آن حضرت بهره نبردند، عده‌ای هم ممکن است در ظاهر با قرآن باشند، اما از معارف بلند آن سودی نبرند و از قرآن به عنوان ابزاری برای رسیدن به مطامع دنیوی خویش استفاده کنند.

۱. جامع الأخبار، ص ۴۸.

۲. کبریت احمر اصطلاحی بین کیمیاگراهاست، آن چیزی که به وسیله آن اکسیر می‌سازند که می‌تواند طلا را مس کند. به چنین اکسیری کبریت احمر می‌گویند که بسیار کم‌یاب است. دهخدا می‌گوید: «کبریت احمر یا گوگرد سرخ گوهری است و معدن آن بدان سوی بلاد تبت در وادی النمل است».

۳. مجلسی، بحار الأنوار، ج ۸۹، ص ۱۸۴.

فضائل اخلاقی: قرآن شایسته‌ترین مونس انسان / ۱۹۷

در این زمینه روایات هشدار دهنده فراوانی از اهل بیت علیهم‌السلام به ما رسیده است که توجه قاریان، عالمان و اصحاب قرآن را می‌طلبد که چگونه از این سرمایه معنوی بهره ببرند و این فرصت طلایی را به ثمن بخش نروشند.

البته انس حقیقی با قرآن هرگز پشیمانی ندارد؛ زیرا در آن صورت تمام وجود انسان و حرکات و سکناتش وحیانی و الهی خواهد شد، وگرنه قرائت صوری که قرائت و انس نیست. این همان سخن پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله است که فرمود:

اقْرَأِ الْقُرْآنَ مَا نَهَاكَ فَإِذَا لَمْ يَنْهَكَ فَلَسْتَ تَقْرؤه؛^۱

قرآن بخوان آنچه آنچنانکه تو را نهی کند (و از بدی‌ها بازدارد)، پس هرگاه تو را نهی نکند (و از بدی‌ها بازندارد) پس تو آن را نخوانده‌ای.

انس با قرآن انسان را باید به اولیاء الله نزدیک گرداند و فرشته‌مآب نماید. اگر دشمنان قرآن از اهل قرآن نهراسند قرائت و تلاوت آن چه ثمری خواهد داشت؟!

مراحل انس با قرآن

در این‌جا ما از مرحله پایین انس با قرآن آغاز می‌کنیم و به‌سوی کامل‌ترین مرحله انس پیش می‌رویم که ان‌شاء الله به همه مراحل زیر توفیق یابیم:

۱. نگاه‌داری در خانه

امام صادق علیه‌السلام فرمود: «إِنَّهُ لَيُعْجِبُنِي أَنْ يَكُونَ فِي الْبَيْتِ مُصْحَفٌ يَطْرُدُ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ بِهِ الشَّيَاطِينَ»؛^۲ من خوش دارم قرآنی در خانه باشد و خداوند شیاطین را به واسطه آن از خانه دفع کند. البته در مورد کسانی این مرحله مناسب است که بیش از این نمی‌توانند استفاده کنند؛ وگرنه قرار دادن قرآن در خانه، بدون بهره‌برداری معنوی از محتوای آن، مورد نکوهش است و روز قیامت شکایت قرآن را در پی خواهد داشت.

۲. نگاه به خطوط قرآن

انس با قرآن مراتبی دارد و کمترین مرحله انس با قرآن، نگاه کردن روزانه به قرآن است که همین نگاه کردن بدون خواندن، جزو عبادات مستحبی محسوب شده و ثواب دارد. پیامبر صلی‌الله‌علیه‌وآله در این باره فرمود:

۱. ابن القضاة، ترک الاطناب فی شرح الشهاب، به اهتمام محمد شیروانی، ج ۲، ح ۵۲۰.

۲. کلینی، کافی، ج ۲، باب قراءه القرآن فی المصحف، ص ۶۱۳.

النَّظَرَ فِي الْمُصْحَفِ مِنْ غَيْرِ قِرَاءَةٍ عِبَادَةٍ؛^۱

نگاه کردن به خطوط قرآن بدون خواندن آن عبادت است.

۳. سکوت هنگام قرائت

خداوند متعال از دیگر مراحل انس با قرآن را رعایت سکوت، هنگام قرائت آن بیان می‌کند و دستور می‌دهد که: «وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَ أَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ»؛^۲ هنگامی که قرآن خوانده شود، گوش فرا دهید و خاموش باشید شاید مشمول رحمت خدا شوید!

۴. استماع تلاوت قرآن

از مراحل مهم انس با قرآن گوش دادن به تلاوت قاری است که برکات مادی و معنوی فراوانی به همراه دارد که ما تنها به نقل یک روایت بسنده می‌کنیم؛ حضرت علی بن الحسین علیه السلام فرمود:

مَنْ اسْتَمَعَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ مِنْ غَيْرِ قِرَاءَةٍ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ حَسَنَةً وَ مَحَا عَنْهُ سَيِّئَةً وَ رَفَعَ لَهُ دَرَجَةً؛^۳

هرکس تنها یک حرف از قرآن را گوش کند هرچند آن را قرائت نکند، خداوند برای او یک حسنه می‌نویسد و یک گناه از او محو می‌کند و یک درجه بالایش می‌برد.

۵. تلاوت با نگاه و بدون تلفظ

امام سجّاد علیه السلام در روایتی می‌فرماید: «وَ مَنْ قَرَأَ نَظْرًا مِنْ غَيْرِ صَوْتٍ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ حَرْفٍ حَسَنَةً وَ مَحَا عَنْهُ سَيِّئَةً وَ رَفَعَ لَهُ دَرَجَةً»؛^۴ و هرکس با نگاه و بدون صوت و تلفظ قرآن بخواند، خداوند برایش در برابر هر حرفی حسنه‌ای می‌نویسد و گناهی را از او محو می‌کند و درجه او را بالا برد.

۶. آموزش حروف قرآن

۱. کشی، اختیار معرفه الرجال، ج ۲، ص ۶۱۶.

۲. اعراف، ۲۰۴.

۳. کلینی، کافی، ج ۲، باب نَوَابِ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ، ص ۶۱۲.

۴. همان.

فضائل اخلاقی: قرآن شایسته‌ترین مونس انسان / ۱۹۹

حضرت زین العابدین علیه السلام به آموزش قرآن نیز ترغیب کرده، فرمود: «وَمَنْ تَعَلَّمَ مِنْهُ حَرْفًا ظَاهِرًا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ عَشْرَ حَسَنَاتٍ وَمَا عَنْهُ عَشْرَ سَيِّئَاتٍ وَرَفَعَ لَهُ عَشْرَ دَرَجَاتٍ قَالَ لَا أَقُولُ بِكُلِّ آيَةٍ وَ لَكِنْ بِكُلِّ حَرْفٍ بَاءٍ أَوْ تَاءٍ أَوْ شِبْهِهِمَا»^۱ و هر کس یک حرف ظاهر از آن را بیاموزد خداوند برایش ده حسنه بنویسد و ده گناه از او محو کند و ده درجه برایش بالا برد، فرمود: نمی‌گویم به هر آیه، بلکه به هر حرفی چون باء، تاء، یا مانند اینها.

۷. قرائت از روی مصحف

قرائت قرآن مرحله‌ای از مراحل انس با قرآن است، اما کامل نیست. قرائت ممکن است از روی مصحف باشد و ممکن است از حفظ خوانده شود. رسول خدا ص فرمود:

لَيْسَ شَيْءٌ أَشَدَّ عَلَى الشَّيْطَانِ مِنْ قِرَاءَةِ الْمُصْحَفِ نَظْرًا؛^۲

هیچ چیزی بر شیطان دشوارتر از قرائت قرآن از روی آن نیست.

امام صادق علیه السلام هم فرمود:

مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ فِي الْمُصْحَفِ مُتَّعٍ بَبَصَرِهِ وَ خُفِّفَ عَنْ وَالدِّيهِ وَإِنْ كَانَ كَافِرِينَ؛^۳

هر که قرآن را از روی آن بخواند، از دیدگان خود بهره‌مند شود، و سبب سبک شدن عذاب پدر و مادرش گردد اگر چه آن دو کافر باشند.

۸. تلاوت قرآن

تلاوت قرآن، متابعت از قرآن در قرائت و دنبال کردن معانی و پیروی در عمل است؛ پس هر تلاوتی، قرائت می‌باشد، اما هر قرائتی تلاوت نیست؛ اصولاً تلاوت در مواردی به کار می‌رود که مطالب قرائت‌شده، وجوب پیروی را در پی آورد. خداوند می‌فرماید:

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ أُولَئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهِ؛^۴

کسانی که به آنان کتاب دادیم آن را به حق تلاوت می‌نمایند؛ چرا که آنان به آن ایمان دارند.

۱. همان.

۲. صدوق، ثواب الأعمال و عقاب الأعمال، ص ۱۰۳.

۳. کلینی، کافی، ج ۲، باب قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ فِي الْمُصْحَفِ، ص ۶۱۳.

۴. بقره، ۲۱.

رسول خدا ﷺ هم در معنای تلاوت در این آیه فرمود: «حقّ تلاوت، یعنی پیرویِ راستین در عمل و تبعیتِ راستین از فرامین قرآن».

تلاوت قرآن از آثار مادی و معنوی برخوردار است که برخی از آنها را این آیه یاد آور شده است:

إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَارَةً لَّنْ تَبُورَ. لِيُؤْتِيَهُمُ أَجْرَهُمْ وَبِزِيدَهُمْ مِّنْ فَضْلِهِ إِنَّهُ غَفُورٌ شَكُورٌ^۱

کسانی که کتاب الهی را تلاوت می‌کنند و نماز را برپا می‌دارند و از آنچه به آنان روزی داده‌ایم پنهان و آشکار انفاق می‌کنند، تجارتی (پرسود و) بی‌زیان و خالی از کساد را امید دارند * آنها این اعمال صالح را انجام می‌دهند تا خداوند اجر و پاداش کامل به آنها دهد و از فضلش بر آنها بیفزاید که او آمرزنده و شکرگزار است!

۹. تدبّر در آیات

از مراحل بالای انس با قرآن تدبّر در آیات قرآن است، که قرآن آن را از جمله وظایف انسان به‌شمار آورده است.^۲ در تلاوت آیات قرآن هرگز نباید بدون تدبّر و تأمل رد شد؛ زیرا با تدبّر در آیات قرآن، آنها خودشان را نمایان می‌کنند. تدبّر در آیات هرگز معطل شدن و توقف بی‌حرکت و تفکر نیست؛ تدبّر در آیات قرآن در واقع تفسیر آیات به آیات دیگر است، تطبیق آیات با یکدیگر و توأم با حرکت فکری است، در اثر تدبّر در آیات هم‌سوایی و هماهنگی معانی و معارف آنها نمایان می‌شود؛ آن‌گاه انسان می‌تواند به معانی اصیل و ناب آیات قرآن دست یابد، البته لازم است تدبّر در آیات قرآن با فکر خالص و با ذهن خالی و دلی پاک و همراه با تعقل، انجام گیرد. از آیات ظاهر می‌شود که تدبّر در آیات از طریق قلب پاک و عقل ناب به عمل می‌آید.^۳

۱. فاطر، ۲۹ - ۳۰.

۲. «أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا» (النساء، ۸۲) و نیز فرمود: «کتاب آنزله إِلَيْكَ مُبَارَكٌ لِّيَدَّبَّرُوا آيَاتِهِ وَلِيَتَذَكَّرَ أُولُو الْأَلْبَابِ» (ص، ۲۹) و فرمود: «أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَى قُلُوبِ أَقْفَالِهَا» (محمد، ۲۴).

۳. آملی، تفسیر المحيط الأعظم و البحر الخضم، ج ۱، ص ۱۳۴.

۱۰. حفظ قرآن

حفظ قرآن از مراحل انس با قرآن است. امام صادق علیه السلام فرمود:

الْحَافِظُ لِلْقُرْآنِ الْعَامِلُ بِهِ مَعَ السَّفَرَةِ الْكِرَامِ الْبَرَّةِ؛^۱

کسی که قرآن را حفظ و از بر نماید و عامل به دستوره‌های آن باشد (در آخرت) با فرشتگان نیکوکار و ارجمندی که واسطه میان خداوند و پیامبران هستند محشور می‌گردد.

بر اساس این روایت قاریان، تالیان، حافظان و حاملان قرآن توصیه به عمل شده‌اند و با حفظ قرآن بدون عمل، انس با قرآن معنا ندارد.

۱۱. عمل به آیات

این مرتبه، کامل‌ترین مرتبه انس با کلام خداست که در آیات و روایت بیشترین تأکید روی آن شده است. متون دینی ما در این زمینه روایات زیبا و قابل تأملی را به صورت انبوه آورده است. ما این بخش را با کلام امام صادق علیه السلام مزین می‌کنیم و بحث مفصل را به مجال دیگری وا می‌گذاریم؛ امام صادق علیه السلام در سخن گهرباری به لزوم عمل به آیات قرآن پرداخته، فرمود:

عَلَيْكُمْ بِالْقُرْآنِ فَمَا وَجَدْتُمْ آيَةً نَجَا بِهَا مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ فَاعْمَلُوا بِهَا وَمَا وَجَدْتُمُوهُ مِمَّا هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ فَاجْتَنِبُوهُ؛^۲

بر شما باد انس با قرآن، پس هنگام تلاوت هر آیه‌ای یافتید که کسانی پیش از شما با عمل به آن نجات یافته‌اند، شما هم به آن عمل کنید و هر آیه‌ای را مشاهده کردید که بیانگر عوامل هلاکت و نابودی پیشینیان است، شما هم از آن عوامل پرهیز کنید.

برکات انس با قرآن

انس با کلام الهی آثار و برکات مادی و معنوی فراوانی به همراه دارد که در این جا بخشی از آن را با توجه به کلام وحی و روایات مرور می‌کنیم:

۱. صدوق، *امالی*، ص ۵۹.

۲. عاملی، *وسائل الشیعه*، ج ۴، ص .

۱. افزایش ایمان

مؤمنانی که از تلاوت آیات وحی لذت می‌برند طبق وعده خداوند نورا نیت می‌یابند و ایمانشان کامل می‌شود:

إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ إِذَا ذُكِرَ اللَّهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا وَعَلَىٰ رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ^۱

مؤمنان، تنها کسانی هستند که هرگاه نام خدا برده شود، دل‌هایشان ترسان می‌گردد و هنگامی که آیات او بر آنها خوانده می‌شود، ایمانشان فزون‌تر می‌گردد و تنها بر پروردگارشان توکل دارند.

۲. نورا نیت فضای زندگی

رسول خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمود: «تَوَرَّوْا بِيُوتِكُمْ بِتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ؛ وَلَا تَتَّخِذُوهَا قُبُورًا كَمَا فَعَلَتِ الْيَهُودُ وَ النَّصَارَى صَلُّوا فِي الْبَيْعِ وَ الْكُنَائِسِ وَ عَطُّوا بِيُوتَهُمْ فَإِنَّ الْبَيْتَ إِذَا كَثُرَ فِيهِ تِلَاوَةُ الْقُرْآنِ كَثُرَ خَيْرُهُ وَ اتَّسَعَ أَهْلُهُ وَ أَضَاءَ لِأَهْلِ السَّمَاءِ كَمَا تُضِيءُ نُجُومُ السَّمَاءِ لِأَهْلِ الدُّنْيَا»^۲ خانه‌های خود را با تلاوت قرآن، نورانی کنید و خانه‌هایتان را چون قبرستان قرار ندهید؛ همان‌طور که یهود و نصارا چنان کردند که در معابد و کنیسه‌ها نماز می‌گزارند و خانه‌های خویش را تعطیل نمودند؛ چون هرگاه در خانه‌ای قرآن زیاد تلاوت شود، خیرش زیاد می‌گردد و آن خانواده بهره‌مند می‌گردند و برای اهل آسمان نور می‌دهند همچنان که ستارگان آسمان برای اهل زمین، نور افشانی می‌کنند.

۳. قبله نمای حقیقی

آیات قرآن شریف همانند قبله نمایی است که انسان را از هر سمت و سویی به طرف توحید و فضیلت سوق می‌دهد و از انواع شرک‌ها و کژی‌ها به سوی خداوند باز می‌گرداند. در سوره احقاف می‌فرماید:

وَ صَرَّفْنَا الْآيَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ^۳

ما آیات خود را به صورت‌های گوناگون برای مردم بیان کردیم شاید بازگردند!

۱. انفال، ۲.

۲. کلینی، کافی، ج ۲، ص ۶۱۰ و حلی، عده الداعی، ص ۲۸۶.

۳. احقاف، ۲۷.

۴. بصیرت و آگاهی

شخصی که بصیر نباشد و راه و چاه را در پیچ و خم حوادث تشخیص ندهد، هرگز نمی‌تواند به سر منزل مقصود برسد. برای همین، زندگی با آیات قرآن برای همه انسان‌ها آگاهی بخش و بصیرت‌افزاست و مانند چراغ راه، روشنی بخش است. خداوند می‌فرماید:

قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ مِنْ رَبِّي هَذَا بَصَائِرٌ مِنْ رَبِّكُمْ^۱

بگو: من تنها از چیزی پیروی می‌کنم که بر من وحی می‌شود. این وسیله بینایی از طرف پروردگارتان، و مایه هدایت و رحمت است برای جمعیتی که ایمان می‌آورند.

هم‌چنین در سوره‌ جاثیه قرآن، بهترین وسیله بصیرت معرفی شده است:

هَذَا بَصَائِرٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُوقِنُونَ^۲

این قرآن وسایل بینایی و بصیرت و مایه هدایت و رحمت است برای مردمی که به آن یقین دارند.

آشکار شدن طرح، نقشه و روش گنه‌کاران،^۳ تذکر و یادآوری وظایف اهل ایمان،^۴ زمینه ساز تزکیه و تعلیم انسان،^۵ تقویت تفکر و تعقل و اندیشه،^۶ آراستن انسان‌ها به لباس زیبای تقوا،^۷ شفا بخشیدن به امراض روحی و بیماری‌های نفسانی اهل ایمان،^۸ موعظه و عبرت برای پروا پیشگان،^۹ هدایت مردم از تاریکی‌ها به سوی نور^{۱۰} از دیگر برکات انس با قرآن کریم در عرصه زندگی است.

۱. اعراف، ۲۰۳.

۲. جاثیه، ۲۰.

۳. انعام، ۵۵.

۴. بقره، ۲۲۱ و نور، ۱.

۵. جمعه، ۲.

۶. بقره، ۲۱۹.

۷. بقره، ۱۸۷.

۸. فصلت، ۴۴.

۹. نور، ۳۴.

۱۰. حدید، ۹.